

Fallet Don Carlos

drama av Christian Lanciai (2009)

personerna:

Konung Filip II av Spanien
Fader Domingo
Don Carlos
Markis Roderick de Posa
Hertigen av Alba
Drottning Elisabeth av Valois
Inkvisitorer

Handlingen äger rum vid det spanska hovet 1567-68.

Copyright © C. Lanciai 2009

1.

Filip Hur mår han?

Domingo Han är lynnig som han alltid har varit, och dess värre lynnigare än någonsin.

Filip Vad menar du? Är du inte hans exklusiva biktfar? Har han inte ens ditt förtroende längre?

Domingo Man vet inte var man har honom, och dessvärre vet man det mindre än någonsin. Han är en känslsam natur och i allt eders majestäts motsats. Det är bara att acceptera. Allt vad ni är tar han avstånd från och vägrar att bli.

Filip Är det olyckan som gjort honom sådan?

Domingo Jag tror inte det. Han var sådan redan innan, men olyckan har liksom accentuerat hans ständigt labila tillstånd. Jag tror inte att han vet var han har sig själv och följer därför blint alla nyckfulla irrbloss av idéer och idealismer som bara leder honom vilse in i känslsamhetens överdrifter.

Filip Han är dock min son och skall en dag överta den absoluta makten över världens mäktigaste stat.

Domingo Han behöver tid att mogna. Han är så ung ännu, och bara ni lever tillräckligt länge hinner han säkert mogna.

Filip Jag har bara sett hans obeständighet och opålitlighet förvärras under alla hans år hittills.

Domingo Han har ett svårt temperament som han inte kan behärska. Ingen konst är svårare än självbehärskningen, och ingen kan förväntas behärska den före 30.

Filip Ge inte upp, padre. Inge honom förtroende. Tala honom till rätta. Jag kan inte tala till honom som en far till en son. Det blir alldeles för spänt, men ni kan det. Jag tror inte någon annan kan det. Jag kan inte ha min egen son som ett latent hot i min rygg. Jag måste ha honom på min sida och inlemmad i min politik med vilka medel som helst. Spanien kräver det, och framtiden kräver det. Annars har varken han eller Spanien någon framtid.

Domingo Jag kan inte tvinga honom till bikt.

Filip Men ni kan tala med honom. Det borde räcka långt. Fortsätt avge daglig rapport till mig. Jag måste veta allt vad han säger och gör. Det är min enda möjlighet att försöka förstå honom.

Domingo Som biktfar kan jag inte avslöja bikthemligheter.

Filip Därför är det bättre att ni bara talar med honom. Hjälp mig, padre, för Spaniens skull.

Domingo Naturligtvis, ers majestät.

Filip Ack, varför skall min ende son vara Spaniens och världens största bekymmer? (*går bekymrad*)

Domingo (ensam) Han plågar sig med sina överdrivna bekymmer för sin son medan han glömmer att bekymra sig för hela den värld som han regerar. Ack, vår konung kommer att åldras i förtid som sömnlös och krampaktig självplågare. – Men jag tycker att jag hör infantens osäkra trevande steg. Är det han själv som kommer?

Carlos Är det ni, padre?

Domingo Jag hoppades just få se er, min son, då vi inte setts ännu idag. Hur står det till?

Carlos Allt är åt helvete som vanligt, men annars är det bra.

Domingo Är det huvudvärken som plågar er igen?

Carlos Om det ändå var så enkelt.

Domingo Berätta. Ni vet att jag bara är till för att hjälpa er med alla medel.

Carlos Eftersom ni berörde min huvudvärk, så låt oss tala om den. Tror ni mitt ständigt kaotiskt upprörda sinnestillstånd kan ha enbart fysiska orsaker, jag tänker då på min skalloperation efter olyckan och de förskräckliga arvsbetingelserna i min släkt med mest bara galningar som frossat i inavel...

Domingo Tala inte illa om er kungliga familj.

Carlos Jag försöker hålla mig till sanningen. Jag försöker ha distans till den, då den är så förskräcklig, med att alltid vara på min vakt mot den. Eller tror ni att mina bisarra instinkter, min ständigt rasande vrede och mina ständigt alltmera rebelliska idéer kan ha någon rationell grund i förnuftet? Är det möjligt att jag inte har helt fel?

Domingo Naturligtvis är det möjligt, och det är det som oroar konungen er fader, ty idealism, hur rationell och befogad den än må vara, går inte ihop med politik.

Carlos Tack, padre. Ni försöker åtminstone förstå mig.

Domingo Och hjälpa er.

Carlos Problemet är att jag inte kan kompromissa med mina idéer, deras relevans och rationella förnuft, då de är sanna. Det går inte att kompromissa med sanningen, och om min far tror han kan lyckas med det bedrar han sig själv.

Domingo Säg det till honom.

Carlos Tror ni inte jag har försökt?

Domingo Varför har du inte lyckats? Han är en förstående man.

Carlos Ja, han förstår sin egen värld men ingen annan, och denna egna värld har så uppslukat honom att han blivit dess träl utan att inse sitt eget slaveri.

Domingo Du måste själv en dag tjäna samma värld.

Carlos Men jag blir aldrig träl! Jag kan ej tjäna den om jag ej samtidigt har distans till den.

Domingo Så du vill bli en reformist.

Carlos Och det kan aldrig min herr fader tolerera.

Domingo Vill du då omstörta hans livsverk?

Carlos Nej, bara dess lögn, bara allt det som trälbinder honom.

Domingo Som är?

Carlos Det skulle aldrig ens ni förstå, min biktfar.

Domingo Du vågar inte bikta dig?

Carlos Jag har ej någonting att bikta, ty jag har icke syndat.

Domingo Du kan lita fullkomligt på mig.

Carlos Det vet jag, padre, hur fullkomligt jag kan lita på att allt vad jag säger även inom biktens tystnadsplikt är du försvuren till att rapportera för min fader.

Domingo Du lider av överdriven misstänksamhet.

Carlos Och är den ej befogad? Är jag som arvtagare till Spaniens tron ej Spaniens mest välbevakade säkerhetsrisk? Tror ni ej jag känner hur varje tapet har öron och hur alla tjänare i konungens och kyrkans tjänst är spioner åt hans majestät? De enda fria människorna i detta land är de laglösa och fördrivna, hemliga marraner och zigenare som ständigt är på flykt. Din kyrka, padre, är en bromskloss på kulturen, staten, civilisationen, folket och kulturen!

Domingo (resignerar) Du har ingenting att bikta, då allt vad som tynger dig är din reformhunger och dina humanistiska idéer. Vi är tacksamma, Don Carlos, så länge du ej blir protestant.

Carlos Den risken existerar inte, då den lutherska frikyrkligheten är än mera trålbunden och tråldomsbindande som absolut institution än den katolska kyrkan.

Domingo Du är alltså en heretiker och tar parti för självsvåldigt fritänkeri?

Carlos Ni tycks förstå mig, padre, i någon mån trots allt.

Domingo Vad du behöver är en högre instans. Lyckligtvis kan jag erbjuda den.

Carlos Vad jag behöver är en vän och bundsförvant som jag kan lita på i denna värld av rädda fiender.

Domingo Din barndomsvän markisen Roderick av Posa har just återkommit som en hjälte efter att ha framgångsrikt försvarat Malta emot turkarna.

Carlos Det är den första goda nyheten jag fått på åratal. Var är han? Och hur kan jag träffa honom?

Domingo Han vill lika gärna träffa dig som du vill träffa honom.

Carlos (slår ut med händerna) Vad står då emellan oss?

Domingo (reser sig och öppnar en dörr, släpper in Posa) Jag överlåter er två åt varandra. (går ut. Posa kommer in.)

Posa (breder ut armarna) Min bror – om du fortfarande kan vara det?

Carlos (störtar i hans famn) Min enda bror, jag är din enda bror! (De omfamnas.) Välkommen tillbaka!

Posa (när de äntligen avbryter hälsningen) Jag har hört bekymmersamma saker om dig, att du efter något fall har slagit huvudet som opererats, så att du ej blivit riktigt klok men fått idéer, umgåtts med rebeller, sammansvurna upprorsmän och löst folk, och gått till och med så långt som till att umgås med mordplaner mot din far.

Carlos Du känner ryktena. De känner ingen hejd, har ingen gräns, är alltid falska och förvridna och sprids lika snabbt som sjukdomar och parasiter.

Posa Vad är sant?

Carlos Att jag är inte riktigt klok.

Posa Och det medger du själv?

Carlos Det är den enda synd jag inte vågar bikta för min biktfar Domingo, som ju också biktat mig för kungen. Han är allas biktfar och förråder alla. Nej, det kan jag ej bekänna för den gode patern, att min högsta föresats som kronprins och framtida konung över världens största stormakt är att radikalt ersätta hela den katolska kyrkan med fritänkeri och samvetsfrihet.

Posa Det förstår du väl att inte är politiskt genomförbart på en gång?

Carlos Man kunde alltid börja med att skrota skräckinkvisitionen och inställa alla kättarbål för gott.

Posa Det vore en god början. Vad har kyrkan och din fader konungen emot det?

Carlos En ironisk fråga. Fråga dem, och du blir bränd som kättare.

Posa Det är problemet. Därför måste vi gå varligt fram. Du är för impulsiv och obehärskad och tenderar därigenom att försätta dig i sken. Det duger inte för en

kronprins, ty då kan han inte lyckas. Politiken, för att lyckas, kräver stor försiktighet och framför allt diplomati.

Carlos Har du då något drullesäkert idiotrecept?

Posa Vet någon utom jag om att du önskar skilja staten från kyrkan?

Carlos Nej.

Posa Då har du klarat dig så långt, är klok och kan du ännu lyckas.

Carlos Säg vad jag kan göra. Var min skuggregerings premiärminister. Mitt problem är att jag ej kan vänta längre utan kräver handling. Säg då mig vad jag kan göra.

Posa Det är visst en kris på gång i Nederländerna?

Carlos Ja. Hertigen av Alba skall dra ut i korståg emot protestanterna i Flandern och Brabant och mörda alla som har frihetsambitioner.

Posa Be din far att själv få fara dit i stället som ansvarig kommandör.

Carlos Och tror du att han skulle våga anförtro mig det ansvaret?

Posa Det blir din sak att försöka övertyga honom.

Carlos Och om han då säger nej?

Posa Det får han inte göra, och det kan du icke acceptera. Han kan ej förvägra sin arvinge och sin ende son hans högsta önskan. Du är rätt man att bemöta kriget med att stifta fred, ty du kan kompromissa, då du kan förstå de fritänkande protestanterna och saknar den katolska fanatismen. Endast fred kan bli en lycklig lösning för ett krig.

Carlos Som Spaniens överbefälhavare i Flandern och Brabant kan jag där med att stifta fred uppnå en ointaglig position som kunglig diplomat och fridsfurste.

Posa Det är det jag menar.

Carlos Du var alltid som min bästa vän den ende sanne, och som vanligt visar du mig vägen. Ja, min broder, jag skall bringa konungen min fader till att skicka mig till Nederländerna i stället för en bödel.

Posa Endast så kan Nederländerna bli räddade åt Spanien.

Carlos Må vi börja där och sedan aldrig någonsin ge upp!

Posa Vi har ett digert göra.

Carlos Huvudsaken är att vi kommer i gång.

Posa Du är i gång nu redan.

Carlos Och tack vare dig.

Posa Jag står dig bi i vått och torrt.

Carlos Du är min premiärminister redan och på livstid. (*omfamnar honom, och de går ut arm i arm.*)

2.

Filip Nå, vad säger han?

Domingo Han förblir oåtkomlig med sina innersta tankar. Han är en radikal reformist och idealist men vägrar ge sin strävan konkreta uttryck. Han vill inte säga vad han vill, och därför vet jag varken vad han vill eller ens om han själv vet vad han vill.

Filip Det är det som gör honom så farlig, att vi aldrig kan få veta var vi har honom. Han har dolda kort och vägrar spela ut dem, och ju längre han sitter på dem, desto farligare kan de vara. Finns det inget sätt att nå honom?

Domingo Hans barndomsvän och kanske ende förtrogne, markisen av Posa, har kommit hem från Malta som hjälte och segrare, och jag har omedelbart öppnat alla dörrar mellan honom och infanten.

Filip Bra. Kan någon avlyssna dem?

Domingo Inte ännu, men det kanske inte behövs. Jag tror markisen kan öppna Don Carlos hjärta.

Filip Han har meddelat sin önskan att se mig omgående, och jag har beviljat den. Han borde komma när som helst.

(Dörrarna slås upp, Don Carlos inträder stolt med Posa och uppvaktning.)

Vi behövde inte vänta på honom. – Min son, vadan detta initiativ?

Carlos Far, jag har en bön till dig.

Filip Den är infriad, om den är möjlig att infria.

Carlos Skicka mig i stället för hertigen av Alba till Nederländerna.

Filip (brydd) Detta kommer hastigt på. Vad har du för erfarenhet av krig och härförarskap? Du är ung och överkänslig och impulsiv.

Carlos Det var också Alexander.

Filip Vilken Alexander?

Carlos Den store.

Filip Tror du dig då förmögen om att kväsa de upproriska nederländarna i ett enda slag?

Carlos Nej, men att få till stånd en varaktig fred, som gör alla till vinnare.

Filip Vad säger hertigen av Alba om det?

Alba (tidigare i bakgrunden, träder nu fram) Fred med flamländarna uppnås bara med kompromisser, men kyrkan kan inte kompromissa med avfallingar.

Filip Vad säger du till det, Don Carlos?

Carlos Den måste. Annars blir det aldrig någon fred.

Filip Alba?

Alba Det är protestanterna som vållat upproret och kriget. Fred kan bara nås om de besegras.

Carlos Nederländerna var gamle kejsarens, min farfars ögonsten. Han gjorde allt för att främja dem, och de har nått längst i hela Europa. Om ni försöker kuva dem med våld blir det ingen seger, bara oersättliga förluster för alla.

Filip Och hur tror du dig kunna uppnå fred?

Carlos (vänder sig mot Posa) Genom samförstånd och diplomati.

Filip Markis? Ser ni en diplomatisk lösning på problemet?

Posa Den enda möjliga lösningen, den enda lösningen som kan göra alla till vinnare.

Filip Diplomati innebär eftergifter och kostnader. Vad kostar det oss?

Posa Ingenting, om ni bara ger dem samvetsfrihet, som är gratis.

Filip (till Alba) Vad säger kyrkan om det?

Alba Kyrkan kan inte acceptera avfallingar och kätteri. Det finns bara en väg till saligheten, och det är genom kyrkan. Alla andra kyrkor är falska och vilseförande och leder världen till kaos, som den redan gjort i Tyskland. Som kyrkans tjänare är det vår plikt att göra motstånd mot detta.

Posa Då måste jag fråga ert majestät: Vad kostar kriget?

Filip Tyvärr, hertig Alba, är frågan relevant. Religionen och tron och alla samvetsfrågor är gratis, men ingenting är så dyrt som krig, och de går alltid med förlust.

Alba Om ni släpper efter för flamländarna i de spanska Nederländerna kan ni aldrig få dem tillbaka, och ni har inte råd att förlora dem.

Carlos (försöker kuppet) Ge mig chansen att försöka. Om jag lyckas har alla chansen att bli vinnare, och jag har kompetensen på min sida (*visar på Posa*). Om jag inte lyckas kan ni skicka Alba och hans bödlar och inkvisitorer, och de skall knappast lyckas bättre.

Filip Du utmanar kyrkan, Don Carlos.

Carlos Jag vet, och med rätta.

Filip Det kan du inte göra som Spaniens tronarvinge.

Carlos Jag gör det ändå.

Filip Är det diplomatiskt?

Posa Lugna dig, Carlos.

Filip Du kan bara förlora på det, om du framhärdar i det. Du kan faktiskt förlora allt på den oförsiktigheten.

Carlos Detta gäller inte kyrkan utan Nederländerna.

Alba Det gäller kyrkans ställning i Nederländerna. Don Carlos är beredd att uppge den.

Filip Är du det, min son?

Carlos (tvekar)

Posa (ingriper) Om freden får en chans har kyrkan ingenting att frukta. Vid ett omfattande militärt ingripande är det kyrkan som kan förlora allt.

Filip Vad säger ni, padre?

Domingo Markis Posa är en klok diplomat med erfarenhet av världens gång, och det är inget fel i hans resonemang.

Filip (vänder sig till Alba) Alba?

Alba (tiger)

Elisabeth (ingriper) Låt Don Carlos fara. Ge honom uppdraget.

Filip Min drottning, vadan detta inpass? Vad har du för part i målet?

Carlos Hon avläser min själ. (*faller på knä*) Ge mig chansen, far. Låt mig äntligen få göra någon nytta. Här i dessa katakomber bara storknar jag i fruntimmers intrigers futtighet och bigotteriets förlamande inskränkthet. Låt mig få komma ut i världen och visa mig värdig min titel som din arvtagare!

Filip Min son, du är för ung, och din hälsa är för labil. Vi vet inte var vi har dig. Du brusar upp för lätt och ger dig hän åt dina nyckers impulsivitet. Du är för oansvarig och har ingen erfarenhet alls. Din huvudskada och din huvudvärk gör dig olämplig för krigstjänst, och uppdraget är trots allt en överbefälhavares. Jag måste skona dig och skicka Alba. – Drottning, ni har icke svarat på min fråga.

Elisabeth Jag fruktar konsekvenserna av Don Carlos ohälsa om han ej får fara.

Carlos Ge mig chansen, far!

Alba Infanten är ej kvalificerad och vet ej vad det handlar om.

Filip Ni gör mig konfunderad. Padre, vad tycker ni?

Domingo Vad hindrar att infanten och hertigen reser dit tillsammans?

Carlos Omöjligt! Jag kan aldrig komma överens med hertigen! Han är min motsats!

Filip Och du förespråkar diplomati och kompromisser och vägrar komma överens med Spaniens främsta hertig?

Carlos Han är en omänsklig och okänslig fanatiker!

Alba Jag tänker blott på Spaniens välfärd.

Carlos Och vill stänga in henne i en ruttande likkista av inkquisitioner och vidskepelse!

Alba Du vet inte vad du talar om.

Carlos En ny tid står för dörren, men ni lever kvar i medeltiden! Har ni inte märkt att en ny värld har upptäckts bortom horisonten, som bevisar att kyrkan alltid har haft fel i sin förmodan av all världens platthet? Kan ni inte fatta, att det är inte solen och världsrymden som rör sig omkring jorden men tvärtom, att alla planeter rör sig omkring solen, som bara är en stjärna bland miljoner andra i universum?

Domingo (chockad) Han hädar!

Carlos Nej, jag hädar inte, padre. Jag bara säger som det är, och ni kan inte tåla det, för det rubbar era vidskepelse och era fördomars cirklar!

Filip Vi har hört nog, Don Carlos. Gå ut och lugna ner dig.

Elisabeth Han har rätt.

Filip Och vad har du med saken att göra?

Elisabeth Jag är din drottning och hans mor.

Filip Hans styvmor och en gång hans trolovade. Du står närmare honom än du står mig.

Alba (varnande) Blanda inte in relationer i ert politiska tänkande.

Carlos Far, skicka mig till Flandern och låt mig rädda det åt dig.
Filip Med din radikala oberäknelighet? Markis Posa, eskortera infanten ut och ta hand om honom.
Posa Kom, Don Carlos. Vi har gjort vad vi har kunnat.
Carlos Vi kan mer!
Posa Förvisso, men inte just nu. *(lägger armen om honom och för ut honom)*
Alba Hur blir det, ers majestät? Kan ni anförtro de spanska Nederländernas öde i så darrande händer som Don Carlos?
Filip Naturligtvis inte. Uppdraget förblir ert. Don Carlos förstår inte hur lycklig han är som slipper det. Ni kommer inte därifrån utan blodiga händer, hertig Alba, men Don Carlos gör det.
Alba (böjer sig) Ske er vilja.
Filip Ske Guds vilja, om än den är lika oberäknelig som Don Carlos. Gå, allesammans! Jag vill vara ensam med drottningen.
(Alla andra drar sig ut under buganden.)
Har du ett förhållande med honom?
Elisabeth Jag hyser samma moderskänslor för honom som för dig.
Filip Men du tillhör hans generation, inte min.
Elisabeth Jag skulle ha blivit hans maka men blev din.
Filip Har du beklagat det?
Elisabeth Vilken kvinna har rätt att beklaga sig för att hon är kvinna? Dock är jag glad att jag gav dig en dotter och ej en son.
Filip Hur så?
Elisabeth Om jag fött åt dig en son hade du måhända blivit motiverad till att klara dig utan Don Carlos.
Filip Han plågar mig med sin radikala oberäknelighet, och han är min ende arvinge. Men jag kan inte ha en arvinge som jag inte kan lita på.
Elisabeth Skicka honom till Flandern och ge honom en chans.
Filip Tillsammans med Alba, som han inte kan med? Alba kan sina saker, men Don Carlos kan ingenting.
Elisabeth Vad han inte kan kan han lära sig, och han vill ju lära sig.
Filip Risken är att han i Flandern skaffar sig en stark position varmed han kan utmana mig och Spanien.
Elisabeth Tror du han skulle kunna leda ett uppror mot dig från Flandern?
Filip Alba tror det.
Elisabeth Bödeln är bara rädd om sitt monopol och rädd för att mista sitt arbete.
Filip Du har lärt dig av Don Carlos att förakta honom.
Elisabeth Är han värd mer än vårt förakt?
Filip Det finns ingen trognare kyrkans tjänare.
Elisabeth Det hedrar inte kyrkan.
Filip Elisabeth, om du fått välja mellan mig och Don Carlos, vem hade du valt?
Elisabeth Naturligtvis den yngre, som var min förste fästman. Du kom efteråt.
Filip Jag tog dig från honom.
Elisabeth Det var din vilja. Samma vilja som gav mig åt honom tog mig ifrån honom, och den viljan var din, som tog mig.
Filip Förebrår du mig?
Elisabeth Jag vill inte tillbringa resten av mitt liv i kloster.
Filip Vårt liv som majestäter är i kloster. Hela Spanien är ett kloster. Don Carlos har rätt, som anser oss inspärrade i tron och av oss själva. Men det finns ju inget bättre alternativ.
Elisabeth Markisen Posa föreslog samvetsfrihet.
Filip Den farligaste lavinfaran för hela kyrkan. Kommer den i rörelse kan ingenting stoppa den, och då drar den hela världen med sig.

Elisabeth Kan någonting stoppa den?
Filip Inte i längden, men på kort sikt finns det de som vill försöka.
Elisabeth Som du och hertigen av Alba.
Filip Och påven och hela katolska kyrkan, som dock omfattar nästan hela mänskligheten. Som ansvarig politiker måste jag följa kyrkan, Elisabeth. Posa kan få rätt med tiden, men det tar minst hundra år. En politiker är oduglig som sådan om han ej lever i nuet.
Elisabeth Risken är att framtiden dömer oss hårt för att vi inte gav Don Carlos chansen när vi kunde.
Filip Historien består av historiska misstag, Elisabeth. Det är ingenting nytt.
Elisabeth Men bör vi ej undvika dem om vi kan det?
Filip Någonting säger mig att Don Carlos inte har spelat ut sitt sista kort ännu. Han kommer nog att fortsätta försöka korrigera oss. Men om han lyckas vet jag inte om det kommer att bero på honom eller oss eller någon annan.
Elisabeth Ännu har han alltså chansen?
Filip Han är min enda möjliga tronarvinge. Han har chansen så länge han lever.

3.

Carlos Det är hopplöst, Roderick. Hela kyrkan står i vägen med den där fördömde iskalle ödlan och mördaren Alba, Satan förklädd till kyrkans trognaste tjänare. Kungen släpper aldrig iväg mig så länge kyrkan finns.
Posa Ge inte upp, Carlos.
Carlos Här krävs hårdare metoder.
Posa Om vi tillgriper våld gör vi samma moraliska bankrutt som kyrkan och Alba.
Carlos För dem helgar ändamålet medlen. Men om vårt ändamål är lika ljusst och strålande som deras är förlamande i mörker? Har vi då rätt att låta bli?
Posa Vad tänker du på?
Carlos En världsrevolution. Protestantismen var inte tillräckligt. Det var bara ett provinsieellt bondeuppror. Hela kyrkan måste ryckas upp med rötterna och dammas av ordentligt och få alla sina lögner och vidskepelser avslöjade en gång för alla. Vilket kanoniserat helgon med obligatorisk dyrkan i varje kyrka var inte en bedragare, en mördare, en folkförföljare och imbecill fanatiker? Möjligen Franciscus men knappast någon annan, och värst av alla var kyrkofäderna Augustinus och Hieronymus, elaka fula gubbar som etablerade en helig skräckmaffia av kallhamrad intolerans. Jesus har varit begravd levande i kyrkans etablerade skräckpropaganda och förtryck i 1500 år! Vi måste återupprätta honom!
Posa Och hur ska det gå till?
Carlos Med alla medel! Palatsrevolution! Kungen är gammal och gaggig och behöver pensioneras. Alba behöver dras inför rätta. Hela inkquisitionen borde upplösas och ställas inför rätta för en sekulär inkquisition, som i stället för tortyr och kättarbål skall kunna applicera dårhus. Allt detta behöver göras, men jag är slagen i bojor av min egen ställning som konungens son och arvinge.
Posa Då är det bara en sak du kan göra.
Carlos Nå?
Posa Fly. Om kungen vägrar dig ansvaret i Flandern är ditt enda sätt att överklaga att fly dit själv och ta kommandot. Du skulle genast få hela Flandern och Brabant med dig. Spanska Nederländerna skulle bli självständigt, och hela Spanien skulle komma av sig.
Carlos Du har rätt. Det vore en möjlig väg att gå.
Elisabeth Ge dig till tåls, min Carlos. Jag vet vilka farliga tankar du umgås med.
Carlos Vad vill du, "mamma"? Bromsa mig och hindra mig, som varje kvinna?

Elisabeth Du saknar tålmod. Jag önskar jag kunde ge dig det.

Carlos Vad hjälper tålmod mot världens kroniska besatthet av sin ruttonhet? Här krävs operation och genast!

Elisabeth Du har allting att förlora, medan samtidigt du har allting att vinna.

Carlos Förklara dig.

Elisabeth Du balanserar på en rakknivsegg med avgrunder på båda sidor, men du vandrar säkert mot ditt mål, om blott du håller kursen. Ingenting kan orsaka ditt fall utom du själv. Du har en ointaglig ställning som den ende möjliga arvingen till den tron som ledande och mäktigast är i all världen. Håll den och begagna den med tålmod, och du kan vinna allt och genomföra allt med tiden.

Carlos Medan nederländarna förblöder i sitt krav på vanlig mänsklig frihet? Allt de vill är att få leva sina egna liv som Europas mest initiativrika och framgångsrika folk, och detta vill min fader med sin inkvisitionsbrutalitet förstöra, mörda, våldta och tillintetgöra. Hur kan jag, en människa med ansvar, åse det och tåga?

Elisabeth Ett enda övertramp, Don Carlos, och du är förlorad. Gör ej konungen din fader till din fiende. Jag vet hur mycket gott du vill, och du kan genomföra det, om du blott överlever och går mer diskret till väga med beräkning och politisk bakslughet.

Carlos Du vill att jag då spelar med i de besuttna ruttna fnuttiga realpolitikernas spel, som struntar i allt mänskligt och hur mycket av det som blir offrat, blott de får sina intressen lömskt tillgodosedda, deras makthungers och fåfängas och nyckers tillfredsställelse?

Elisabeth Gå varligt fram, Don Carlos, för din egen skull och landets. Markis Posa, gör allt vad ni kan för att betvinga honom.

Posa Jag gör allt jag kan men kan ej göra allt.

Elisabeth Han får ej offra sig för sina ideal, ty vi behöver både honom och hans ideal, men utan honom är vi utan ideal.

Carlos Min vackra drottning, idealen har ej överlevt och klarat sig mer väl än när martyrer offrat sig för dem.

Elisabeth Du vill då offra dig?

Carlos Om det behövs. Jag skiter i all makt, min drottning. Jag kan vara utan den och mår långt bättre utan den, om den riskerar att beröva mig min själ. Min själ och sanningen är viktigare än all politik och makt i världen. Och vem är väl du att komma hit och komma med förmaningar, befallningar och rekommendationer, du som sålde dig till fnask åt Spaniens krona då jag var för ung och maktlös?

Posa Carlos!

Elisabeth Låt Don Carlos rasa, ty han har ju alltid rätt, och därför kan tyvärr han aldrig få sin rätt. Jag köptes som en handelsvara av din far för Spaniens kronas räkning och var ämnad som gemål åt dig, framtidens konung, men när han såg hur labil du var så valde han att ej ta några risker, tog mig själv och krönte mig som drottning med den ambitionen att med mig få någon bättre son än dig, en son som bättre kunde sköta Spaniens framtid. Jag fick blott en dotter, och det är jag glad åt, för din skull, ty hellre älskade jag dig än honom.

Carlos Ändå gav du dig åt honom, ditt gemena stycke, såsom varje fruntimmer av falskhet och bedrägeri ger sig åt första bästa man blott för att tillfredsställa sig med sex och sliskighet och liderlighets tygellösa frosseri.

Posa Carlos! Du har inte råd att även få din drottning till din fiende! Hon kan förråda dig!

Carlos Som om hon inte hade gjort det redan.

Elisabeth Låt infanten rasa. Han är ju en oskuld ännu och vet icke riktigt vad han talar om. – Som kvinna och politisk kvinna och prinsessa Valois så hade jag ej någon talan. Det var självklart att jag varken kunde säga nej till kungens frieri för sin Don Carlos eller till att det blev kungen själv som gifte sig med mig i stället för hans son,

och såsom drottning kunde jag ej vägra kungens rätt till våldtäkt på sin drottning. Ja, Don Carlos, häckla mig, förtala mig och förolämpa mig som kvinna, ty det gör mig bara gott som kvinna.

Carlos Om du ändå gått i kloster då åtminstone!

Elisabeth Jag kanske slutar där. Vi kanske alla slutar där. Allt Spanien är ju bundet av en klosterregel som tycks hålla hela Spanien instängt bakom lås och bom, och allt som syns av dess försmäktande och pyrande förtvivlan är autodaféerna och de spektakulära kättarbålen, som med varm hand generöst erbjudes folket som en folkfest av den vidskepliga härskarmakten.

Carlos Du är alltså på vår sida?

Elisabeth Varför skulle jag väl annars visa mitt intresse för din framgång och så engagerat mana dig till diskretion och tålmod?

Carlos Kom i min famn, du ljuva kvinna. (*omfamnar henne spontant*) Du är ej mer min moder men min syster i vårt heliga förbund av motstånd mot den skräckvidskepliga besuttna maktens onaturliga förvillelser och sjukliga förvirring.

Elisabeth Släpp mig, Carlos! Jag är dock din faders drottning!

Carlos Ja, jag släpper dig, och låt mig aldrig mera komma vid en kvinna, som kan älskas lika mycket som man aldrig någonsin kan lita på hennes totala obeständighet och flyktighet. Gå undan ur min väg, fatala goda kvinna, ty du hotar den med din totala oskulds ignorans och aningslöshet, okunskap och brist på insikt. Annars kan du bli ett offer själv för den världspolitik som är mitt ansvar.

Elisabeth Säg mig vad du tänker göra.

Carlos Aldrig!

Posa Det är bäst ni går, ers höghet.

Elisabeth Då står allt mitt hopp till er, markis, att rikets kronprins ej gör något dumt.

Posa Jag borgar för, att vad han än gör kan det icke vara dumt.

Elisabeth Är han då ofelbar?

Carlos Ej mindre ofelbar än den som du är gift med, den bigotte självbedragaren, som håller fast vid sin katolska vidskepelse som den högsta ofelbarheten, som han sanktionerar alla inkquisitionens brott med i sin blindhet.

Elisabeth Han är dock konung, Carlos, och har makten över allas våra liv. Din djärvhet trotsar alla gränser. Vad har du för planer? Om du kan så öppet tillstå din ideologiska förintelse av den katolska kyrkan kan du säkert även öppet stå för dina planer.

Posa Lita aldrig på en kvinna.

Carlos Hon är dock min moder och min före detta fästmö, jungfru tills hon togs av pappa, medan jag ännu är sven. – Jag ämnar rymma, mor, till Flandern för att självsvåldigt utropa mig till flamländarnas ledare i frihetskamp mot spanskt förtryck och den katolska kyrkans bödlars inkquisition.

Elisabeth Det kan du aldrig lyckas med. Vet du då icke om att du är Spaniens hårdast välbevakade person? Du kan ej ta dig någon frihet då du är arvtagaren till Spaniens tron, och varje steg du tar i någon riktning kommer till din fars och konungs kännedom.

Carlos Vill du påstå att det är omöjligt?

Elisabeth Utan tvekan: ja. Du offerar dig i onödan för en idé som genast blir begraven levande. Om du slår ut i ljusan låga utan att invänta den stund som dock skall bli din, så släcks du bara genast utan hopp.

Carlos Du är blott kvinna och ser allting negativt, men jag är man och vet att allt är möjligt, särskilt för den mänskliga naturen och dess själ, vars enda näring är den frihet som är själva livet. Utan själens självklara naturliga gudomliga livs frihet kan man bara dö. Om jag riskerar livet för den friheten och dör på kuppen var det värt besväret om än blott som en demonstration, som dock ej skulle gå all evigheten obemärkt förbi.

Elisabeth Jag ber dig, jag bönfäller dig en sista gång, ha tålamod och vänta tills du har din tron och säkerhet.

Carlos Flamländarna förblöder i sin kamp för friheten, som ej kan vänta. Jag kan inte sitta här onyttig passivt medskyldig till folkmord.

Elisabeth Jag kan inte skydda dig. Jag tvivlar på att ens markisen här kan hjälpa dig.

Posa Men han har rätt, och därför är det såsom människa min plikt att hjälpa honom.

Elisabeth Skyll er själva. (*går*)

Carlos Tror du hon förråder oss?

Posa Nej. Det tror jag faktiskt inte.

Carlos Det spelar ingen roll. Vad som helst, och själva döden, är långt bättre än att sitta fångad i ett fängelse av maktens falskhet vidimerad av en hjärntvåttsreligion.

Posa Jag håller med dig. Vi skall lyckas.

Carlos (vänder sig glatt till honom) Så skall det låta! (*omfamnar honom, och de går ut tillsammans.*)

4.

Filip Vi kan inte låta en sådan sak passera obemärkt.

Elisabeth Skona honom!

Filip Naturligtvis. Men vi måste gå till botten med saken.

Elisabeth Hur? Tortyr? Inkquisition? Avrättning?

Filip En grundlig undersökning.

Elisabeth Det betyder tortyr och inkquisition, som bara tar hans liv.

Filip Vi måste ta reda på alla fakta i saken innan vi kan ta ställning.

Elisabeth Han är ung och otålig. Det är hans enda brott.

Filip Nej, hans enda brott är något annat. Han har velat avvika från staten, och för en tronarvinge är det allvarligt, ett brott av samma slag som när en vakt sviker sin post.

Elisabeth Han ville fly *till* sitt ansvar, inte från sitt ansvar.

Filip Och du försvarar honom, vilket även misstänkliggör *dig*.

Elisabeth Jag är hans mor.

Filip Nej, du är hans styvmor och jämnårig med honom, och du har varit hans enda trolovade. Därför är du jävig och utesluten från rättegången.

Elisabeth Rättegången? Av vad för slag?

Filip Inom lyckta dörrar, då det rör en statsangelägenhet.

Elisabeth Med vem som domare? Hans egen far, som måste vara jävig? Dina inkvisitorer, som måste vara lika jäviga, då han gjort allt för att göra dem till sina fiender?

Filip Hans dom är redan given. Därför behövs det inga domare. Det blir en rättegång vars enda syfte blir att uttrännsaka sanningen, en prövning och en undersökning av Don Carlos och hans fall.

Elisabeth Och markis Posa?

Filip Han är anhållen som misstänkt för landsförräderi. Han skall också provas.

Elisabeth Jag vet hur det fungerar. De är dömda båda två i förväg, men till varje pris måste det undvikas att de blir martyrer, ty folket får inte oroas, och de måste begravas levande och tystas levande och hållas levande och utom räckhåll för folkets kännedom. Då är de döda båda två, och du slipper avrätta dem, ty de dör av sig själva, försmäktande i fångenskap.

Filip Elisabeth, håll dig utanför.

Elisabeth Hur kan jag det? Det är ju en familjeangelägenhet, och jag råkar tyvärr höra till familjen som din hustru.

Filip Det är ett politiskt fall. Håll dig utanför politiken.
Elisabeth Don Carlos angår mig. Du kan inte hålla mig utanför hans fall.
Filip Vad ville han egentligen, du som vet mer om honom än jag?
Elisabeth Han ville göra nytta och ta ansvar för världen, precis som du ville när kejsaren blev gammal. Han hade klokheden att abdikera till din förmån när du tryckte på. I stället för att visa samma klokhed mot din son berövar du honom allt.
Filip Han är ansvarslös och impulsiv och gör sig helt omöjlig genom sin självsvåldiga radikalism. Han måste tuktas.
Elisabeth Allt han ville var förnuft och frihet.
Filip De farligaste ord som existerar inför maktens politik.
Elisabeth Och därmed dömer makten ut sig själv.
Filip Du står då helt på hans sida mot mig?
Elisabeth Han är den anklagade, och han tycks behöva en försvarare.
Filip Nåväl, du skall få försvara honom.
Elisabeth Inför inkquisitionen?
Filip Inför evigheten och världen.
Elisabeth Tack för det. Då är jag nöjd.
Filip Jag ville helst försvara honom själv, men jag tror du kunde bli en ännu bättre försvarare.
Elisabeth Och markis Posa?
Filip Han står och faller med Don Carlos.
Elisabeth Allting hänger alltså på Don Carlos.
Filip Och på dig, om du försvarar honom.
Elisabeth Det är det minsta jag kan göra för honom.
Filip Ske din vilja.

5. Inkvisitionsdomstolen.

Domingo (som ordförande) Vi ber infanten förklara sig. Varför försökte han lämna landet?
Carlos För att ta mitt ansvar, vilket jag hindrades i av hertigen av Alba.
Alba Och hur tror infanten att han hade kunnat sköta mitt ansvar bättre än jag?
Carlos Hertigen av Alba är en ambitiös karriärist utan hänsyn och utan känsla för människors rätt och människovärde. Han hade gått hårt fram i spanska Nederländerna och avrättat vem som helst urskiljningslöst och utan rättegång. Jag ville göra motsatsen.
Domingo Och hade därmed upproret underkuvats?
Carlos Därmed hade det inte blivit något uppror.
Domingo Hade då infanten utan vidare överlämnat spanska Nederländerna åt det protestantiska kätteriet?
Carlos Nej, jag hade givit flamländarna samvetsfrihet, vilket var allt vad de begärde.
Domingo Det är samma sak.
Carlos Nej, samvetsfrihet utesluter förekomsten av kätteri.
Domingo Menar infanten att alla protestanter då är heliga och har rätt i sitt avfall?
Carlos Jag menar att det enda kätteriet finns i kyrkan som brännmärker medkristna som kättare bara för att de tänker själva.
Domingo Egensinnighet är anathema för kyrkan.
Carlos Med att förfölja det gör kyrkan det bara värre.
Filip Ni avlägsnar er från ämnet. Varför ville infanten lämna Spanien? Var det bara av idealism för att göra en fredlig insats i Nederländerna, eller hade det längre gående syften, som att vända spanska Nederländerna mot Spanien?

Carlos Jag tror inte det kan undvikas.

Filip Vad då?

Carlos Att spanska Nederländerna skiljer sig från Spanien, så som Spanien har behandlat dem. Jag ansåg att mitt ingripande hade kunnat rädda Nederländerna åt Spanien.

Filip Och varför inhämtade du inte vår vidimering av ett så berömligt företag, om det nu en gång var så konstruktivt?

Carlos Min fader och konung, ni vet mycket väl hur jag försökte, men mina vädjanden möttes bara med avsky, medan flamländarnas situation oavslåttligt förvärrades. Jag kunde inte passivt åse hur ett blomstrande och rikt land förblödde i väntan på en stagnerad byråkratis eviga tveksamhet.

Filip Vad säger hertigen av Alba?

Alba Upproret i Nederländerna var militärt och kunde därför bara nedslås med militära medel. Infanten drömde om en annan lösning och saknade all militär erfarenhet. Han är en svärmare, och det är hans enda brott.

Domingo Håller infanten med om det?

Filip Erkänn dig skyldig till en så mild anklagelse, och du slipper konsekvenser.

Carlos Nej, det gör jag inte. Jag känner er. Jag må officiellt gå fri från straff, men konsekvenserna kommer jag aldrig undan. Jag revolterade mot min ofrihet, mot min ständiga övervakning, mot att tvingas bli en slav i maktens tjänst såsom min far, och då jag tagits på bar gärning i detta flyktförsök måste nu min bevakning och ofrihet bli ännu hårdare. Jag är ju alltjämt Spaniens arvtagare. Jag tillhör makten, och makten kan aldrig släppa sina offer. Makten kan aldrig ge en mänska fri, ty sådan är makten, den grymmaste och mest försåtliga av alla mänskliga mentalsjukdomar, en fixering vid den falskaste av illusioner, tryggheten, ett självbedrägeri som bara oavslåttligt kan förvärras, om det ej rycks upp med rötterna i ett nödvändigt effektivt kirurgiskt ingrepp. Jag slipper ej ifrån mig själv. Det blir min dom, och det blir min död.

Domingo Vi önskar höra mera om din inställning till kyrkan.

Carlos Som om du ej genomskådat den för länge sedan, padre. Du har själv förrätt, komprometterat och berövat mig din kyrka med att konsekvent förråda mina bikthemligheter åt inkquisitionen, makten och min far. En sådan kyrka är ej trovärdig, som bara tjänar makten.

Domingo Jesus gavs all makt över himmel och jord. Hans allena är all makten.

Carlos Sade han inte: "Mitt rike är icke av denna världen"? Likväl har ni gjort hans opolitiska kyrka till en statskyrka med monopol på frälsning och äganderätt till alla själar, medan ni samtidigt förbehåller er rätten att bannlysa kejsare och dela upp världen politiskt mellan Spanien och Portugal. Er jordiska maktkyrka är ihjälkorrumperad, och Kristus har aldrig haft något med den att göra!

flera inkvisitörer (upprörda) Han hädar!

Domingo Kyrkan kan ej tåla provokationer, infanten.

Carlos Därför att kyrkan ej kan tåla att höra sanningen!

flera inkvisitörer (upprörda) Det här går för långt! Vi måste tysta honom! Han är galen! Vi kan inte ha en sådan tronarvinge!

Filip (reser sig) Tystnad! (*Alla tystnar.*) Min son, vår stat är oupplösligt förenad med kyrkan, och detta symbios kan icke separeras, då det är organiskt och ingrott sedan många sekler. Det finns inget mera rent katolskt land än Spanien. Om du går emot kyrkan går du emot Spanien. Det kan inte accepteras från en tronarvinge.

Carlos Döm mig då till döden, och jag dör för friheten och samvetsfriheten såsom martyr.

Filip Nej, du döms till livet men berövas varje möjlighet till inflytande, då du alltjämt är Spaniens enda tronarvinge. Du döms till isolering utan makt, då du själv

så eftertryckligt frånsagt dig allt samröre med makten. Du döms till limbo utan kyrka, utan stat och utan några politiska kontakter. Du får leva vidare som eremit inlåst i klostercell, liksom min fader blev på gamla dagar.

Carlos Och min vän, markisen Roderick av Posa, Spaniens ädlaste natur och hjälte? Vilket öde ger ni honom?

Alba Han har befunnits skyldig till statsförräderi då han var er behjälplig i ert flyktförsök och ej kan fritas från anklagelsen och misstanken att ha varit själva hjärnan bakom den.

Carlos Vad blir hans dom?

Alba Hans fall, till skillnad från infantens, som är exklusivt i egenskap av tronarvinge, är juridiskt självklart och kan bara innebära avrättning igenom halshuggning med svärd.

Carlos Så dör han som den störste av apostlar.

Alba Men i hemlighet, då folket icke bör få kännedom därom och oroas i onödan.

Carlos Och jag? Blir jag på samma sätt begravd i löndom om dock levande?

Alba Vi måste tänka först och främst på statens väl.

Filip Ge dig till tåls, min son. Du är ju ännu ung.

Carlos Ni har kallsinnigt avrättat min enda vän och Spaniens främsta hjälte och dess enda frihet! Han var Spaniens enda hopp som min upplysta rådgivare! Hur kan jag leva ensam vidare och utan kommunikation med någon som får andas frihet?

Filip Det går över, Carlos. En gång lär du dig att bli kung som jag.

Carlos Då dör jag hellre än jag lever vidare som mumifierad zombie som ej inser själv att han är mera död som levande än någon död!

Filip För bort honom och få honom att lugna ner sig. (*Carlos tas om hand av svarta kåpklädda inkvisitorer och föres ut.*)

Domingo Han kan aldrig lugna ner sig.

Filip Då må han förbli osalig i all evighet, om han så föredrar det.

Domingo Och vad säger vi till drottningen?

Filip Säg ingenting. Hon har fritt val att gå i kloster om hon vill, men hon är klokare än Carlos och skall nog som moder föredra att samarbeta.

Alba Jag är redo, ers majestät, att slutgiltigt lösa frågan med de spanska Nederländerna.

Filip Det är bra. Ni reser genast. Avvakta vidare order. (*Alba bugar sig och går.*)
(*Domingo och inkvisitorerna bryter upp. Filip blir ensam kvar.*)

Min son, jag slipper ändå mörda dig, men aldrig mer kan jag riskera att ett enda ord av dig blir hört offentligt. (*går resignerat.*)

Verona, påsknatten 2009
(11.4. klockan 24.00)

Kommentar. Filip II:s ende son Don Carlos (1545-68) avled ett halvt år efter sitt flyktförsök fullständigt isolerad från omvärlden. Friedrich Schiller uppmärksammade saken i sitt största drama (1788), där han tolkade in sina egna värderingar och idealismer i handlingen, som dock inte kan bevisas ha varit felaktiga. Tvärtom finns det indicier för att Don Carlos enda brott verkligen var hans idealism och upplysthet, som dock tyvärr var förenad med överkänslighet och brist på självbehärskning. Denna pjäs kan ses som en kommentar till både Schiller och verklighetens Don Carlos, vars exakta öde aldrig kommer att kunna utredas.